

Il-Forti Rinella u I-Kanun tal-mitt tunellata

Kitba ta' Mario Farrugia

Malta: Fortizza fil-Mediterran

Malta matul is-seklu dsatax kienet kolonja Ngliza mill-aktar importanti. Din il-gżira żgħira kienet tilqa' fil-portijiet tagħha l-flotta Ngliza bbażata fil-Mediterran. Il-Port il-Kbir kien mgħammar b'tarzna u facilitajiet oħra li kien jaqdu l-bżonnijiet tal-flotta. Il-Port kien imdawwar b'sistema ta' fortifikazzjonijiet li kien ntirtu minn zmien il-kavallieri. Fortifikazzjonijiet li l-Inglizi komplew saħħew u li għal xi żmien baqgħu juntużaw. Barra minn dan l-Inglizi hasbu biex jibnu sensiela ta' fortizzi moderni mgħammra bl-aqwa kanuni ta' żmienhom li bejniethom kien jħarsu d-difiza tal-Port u tal-Belt Valletta kemm min-naha tal-baħar, kif ukoll min-naħha tal-art. Għaldaqstant Malta kienet meqjusa bħala għażira fortizza.

Minn Malta l-flotta Ngliza setgħet tiddomina iċ-ċentru tal-Mediterran u żżomm miftuħ l-aċċess marittimu għal-Lvant permezz tal-Kanal tas-Suwez li nbena fl-1869. Il-Mediterran kien ir-rotta li tgħaqquad lill-Gran Brittanja mall-Indja, l-Australja u l-kumplament tal-Imperu fil-Lvant. Malta kienet pedina importanti ħafna fil-ħarsien ta' din ir-rotta.

Il-flotta Taljana u I-Kanuni ta' 100 tunellata

Fl-1873, l-Italja, li kienet għiet iffurmata bħala paxjiż f'id tas-snin qabel, bdiet issaħħa il-flotta tagħha bil-bini ta' klassi ġidha ta' vapuri tal-ġlied. L-ewwel vapur ta' din il-klassi kien varat fl-1878 u ssemmu Duilio. Dan il-vapur kien veloċi, kelliux ħxuna ta' azzar ta' 21 pulzjer u kelliu erba' kanuni kbar ta' mitt tunellata il-wieħed.

Il-kanun ta' mitt tunellata kien l-akbar u l-aktar kanun potenti fid-dinja fi żmien. Dan il-kanun kien jiġi vvintat minn Lord William George Armstrong, u kien jiġi mmanifatturat fil-fabbrika tal-ingħejja li Armstrong kelliux go Newcastle fl-Ingilterra.

Ir-Reazzjoni Ngliza

Bħall-vapur Duilio, it-Taljani kien qed jibnu vapur ieħor, id-Dandalo, u kellhom pjan li jibnu oħrajn. Dan il-iżvilupp naval kien meqjus bħala

theddida serja għas-supremazija tal-flotta Ngliza fil-Mediterran. Għalkemm dak iż-żmien l-Italja u l-Gran Brittanja kienu ħbieb, l-Inglizi hassew li ma setgħux jaqtgħu lura. Kien għalhekk li fl-1874 beda jinbena vapur għid u qawwi, l-HMS *Inflexible*, li meta tlesta fl-1881 ntbagħħat mill-ewwel Malta.

Fl-1877 twaqqfet kummissjoni biex tistħarreġ kif id-difizi ta' Malta u Ĝibiltà setgħu jiġu affettwati fid-dawl tal-iż-żviluppi ġoddha konnessi mall-vapuri Taljani. Il-kummissjoni, immexxija minn Sir John Linton Simmons, ikkonkludiet li kien meħtieġ li d-difizi ta' Malta u ta' Ĝibiltà jiġu msaħħha billi jitpoġġew kanuni tal-mitt tunellata bħal dawk li kellhom abbord il-vapuri Taljani. B'rizzultat ta' dan, l-awtoritajiet id-deċidew li żewġ kanuni jintbagħtu Malta u tnejn oħra jintbagħtu Ĝibiltà.

Żewġ Fortizzi Godda għal Malta

Fl-1878 ingħatat l-awtorità biex f' Malta jinbnew żewġ fortizzi biex jilqgħu kanun ta' mitt tunellata kull waħda. Dawn il-fortizzi gew mibnija waħda fuq kull naħha tal-Port il-Kbir: ftit 'il hinn mill-Forti Tigné f'tas-Sliema, u ftit 'il hinn mill-Forti Rikażoli fil-Kalkara. Tal-ewwel giet imsemmija Forti Cambridge, għax meta kienet qed tinbena kien żara d-Duka ta' Cambridge; fil-waqt li tal-aħħar issemมiet Forti Rinella propriu għaliex l-art li fuqha nbniet tinsab fiż-żona magħrufa b'dan l-isem.

Il-Kanun ta' 100 tunellata u I-Forti Rinella

L-ewwel miż-żewġ kanuni ta' mitt tunellata wasal Malta f'Settembru tal-1882. Daqs sena wara, f'Dicembru 1883, wieħed mill-kanuni tpoġġa fuq barkun mibni apposta u ttieħed mit-tarzna għall-bajja tar-Rinella. Minn hemm il-kanun ittieħed l-art fejn tpoġġa fuq speċi ta' karru li seta' jitmexxa fuq rombli tal-hadid. Madwar mitt raġel mill-iScottish Division, Royal Artillery, gew inkarigati biex jieħdu l-kanun mill-bajja tar-Rinella għal-ġewwa l-forti. Din l-operazzjoni damet għaddejja sa nofs Jannar 1884 meta l-kanun tpoġġa f'postu ġewwa l-Forti Rinella.

Għalkemm il-kanun kien f'postu, il-fortizza

kienet għadha ma tlestat kompletament. Sal-1884 kien hemm lest il-parti li kellha x'taqSAM direttament mat-thaddim tal-kanun. Dan kien jinkludi l-imhażen tal-povli u tal-munizzjon; is-swali fejn il-povri u l-munizzjon kien jiġu preparati biex jittieħdu għall-kanun; u s-swali fejn seta' jitpoġġa l-makkinarju li bih kien jitħaddem il-kanun.

Lord Armstrong, fil-fatt mhux biss iddisinjal l-kanun ta' mitt tunellata, iżda fassal ukoll sistema mekkanika biex dan il-kanun ikun jista' jiġi kkargat bil-munizzjon, u biex ikun jista' jdur fuq ark ta' 180°. Din is-sistema kienet ibbażata fuq ‘hydraulics’ u kienet tithaddem permezz ta’ ‘steam engine’.

Il-fortizza tlestat minn kollo fl-1886. L-aħħar partijiet li nbnew kien l-kmamar li jakkomodaw lis-suldati. B’kollox il-fortizza kien ikolla 35 ‘gunners’ li bejniethom setgħu jħaddmu l-kanun. Il-fortizza hija mdawwra b’foss maqtugħ fil-blat. F’każ ta’ attakk mill-art, il-pont li kien jgħaqquad il-fortizza man-naħha l-oħra tal-foss kien jingħibed «il ġewwa. Il-fortizza hija mibnija baxxa fl-art biex ma tispikkax minn fuq il-baħar. Barra minnhekk ħafna mill-ucu ġħandhom kisja ħoxna ta’ hamrija li minbarra li kienet isservi bħala ‘camouflage’ kienet tipprotegi lill-fortizza mill-qawwa tal-impatt ta’ balal sparati kontriha. Dan għaliex il-ballu tindifen fil-ħamrija mingħajr ma tagħmel wiqqas ħsara, għall-kuntrarju ta’ meta taħħbat fuq wiċċi iebej.

Il-kanun ta’ mitt tunellata seta’ jispara balla, tiżen tunellata kull sitt minuti. Kien iwassal daqs tmin mili, u l-balla f’dik id-distanza kienet kapaċi tifqa’ 16-il pulzier ta’ ħadid. Dan il-kanun qatt ma ntuża fil-ġlied għax fiż-żmien li dam fis-servizz attiv, Malta ma kienet involuta fl-ebda gwerra. Il-kanun kien jiġi sparat perjodikament għat-taħriġ. L-aħħar darba li seħħi dan kien f’Mejju 1906.

Wara dik id-data il-fortizza ma baqghetx tintuża ghall-iskop li saret għalih. Fl-1935 il-fortizza għaddiet f’idejn l-Ammirjaljat u bdiet tintuża għall-ħażna ta’ ikel u xorġ li kien jintużaw abbord il-vapuri. Fl-1941,

waqt il-bumbardamenti tat-Tieni Gwerra Dinjija, il-Forti Rinella ntlaqtet mill-bombi tal-ġħadu u ġarbet xi ħsarat. Fl-1965 il-fortizza ma baqgħetx f’idejn is-Servizzi u ngħatat lill-Gvern Malti. Fl-1991, wara snin kbar ta’ abbandun, il-Forti Rinella għaddiet taħt il-kura tal-Fondazzjoni Wirt Artنا.

Restawr mill-Fondazzjoni Wirt Artنا

Tul dawn l-aħħar snin il-Fondazzjoni Wirt Artنا wettqet bosta nterventi ta’ restawr fuq il-Forti Rinella. Il-post qed jinfetaħ regolarment u huwa attrazzjoni kemm għat-turisti kif ukoll għal bosta Maltin li jżur l-fortizza matul is-sena, specjalment waqt xi waħda mill-aktivitajiet speċjali li torganizza l-Fondazzjoni Wirt Artنا f’dan is-sit storiku. Għal dawn l-aħħar snin il-Fondazzjoni Wirt Artna żammet it-tradizzjoni li tispara l-kanun ta’ mitt tunellata darba f’sena. Normalment din l-aktività isseħħi f’Mejju biex b’hekk titfakkuk ukoll l-aħħar darba li l-kanun kien gie sparat fl-1906.

Ta’ min isemmi li l-kanun l-ieħor li kien fil-Forti ta’ tas-Sliema gie mqatta’ fl-1956 u nbiegħ għall-metall. Għalhekk il-kanun tar-Rinella huwa l-uniku wieħed li għad fadal f’pajjiżna, filwaqt li fid-din ja jeżisti ieħor biss bħalu f’Għibiltà. Dan juri kemm għandna għalfejn inkomplu nieħdu ħsieb dan il-wirt storiku uniku li jinsab fostna, u kemm hu meħtieġ li nsiru nafu iż-żejjed dwaru biex b’hekk inkunu kapaċi napprezzaw il-wirt storiku kollu ta’ pajjizna fil-bosta suriet tiegħi. Għaliex huwa biss bl-ġħarfien u l-apprezzament li nistgħu nħarsu dan il-wirt u ma neqirduhx. It-tkattir tal-apprezzament u l-ġħarfien huwa wieħed mill-ġħanijet li għalih teżisti l-Fondazzjoni Wirt Artna. Wieħed jista’ jgħin il-ħidma tal-Fondazzjoni Wirt Artna, billi jissieħeb bħala membru, bid-donazzjonijiet, jew b’ħidma volontarja. Għal aktar informazzjoni dwar il-Fondazzjoni, l-aktivitajiet tagħha, u l-postijiet storiċi li tieħu ħsieb, wieħed jista’ jżur is-sit www.wirtartna.org.